

9. Постанови III Надзвичайного великого збору Організації українських націоналістів // Літопис УПА. – Т. 24. – С. 223.
10. Там само. – С. 246.
11. Там само. – С. 232.
12. Там само. – С. 231.
13. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України), ф. 57, оп. 4, спр. 352, арк. 22.
14. Постанови III Надзвичайного великого збору Організації українських націоналістів // Літопис УПА. – Т. 24. – С. 233.
15. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 3833, оп. 1, спр. 46, арк. 38.
16. Бандера С. До засад нашої визвольної політики / С. Бандера // Визвольний шлях. – 1977. – № 7. – С. 775.
17. Бандера С. Перспективи української національно-визвольної революції [Електронний ресурс] / С. Бандера. – Режим доступу : <http://www.stepanbandera.org>.
18. Там само.

В статье проанализированы социальные аспекты деятельности ОУН(Б), отраженные в программных документах организации. Показано видение членами ОУН(Б) экономических и социальных проблем, отраженных в их работах. Обозначено, что центральное место в социальной политике занимала проблема личности и хозяйственной свободы человека. Прослеживается главная цель ОУН(Б) – провозглашение Украинского соборного государства, которое должно решить социальные и экономические проблемы.

Ключевые слова: Украинское государство, Организация украинских националистов, общество, Вторая мировая война, историография.

The article analyzes the social aspects of the OUN(B), as reflected in the policy documents of the organization. Displaying seeing members of OUN(B) economic and social challenges highlighted in their writings. Determined that central to social policy organization took the idea of personal and economic freedoms. Traced the main purpose of OUN(B) – the proclamation of Ukrainian united states, which had to solve social and economic problems.

Keywords: Ukrainian State Organization of Ukrainian Nationalists, society, the Second World War, historiography.

УДК 94 (477.42) 1941

Андрій СУХИХ

УЧАСТЬ ОУН В ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ НА НОВОГРАД-ВОЛИНЦІНІ В ЛИПНІ – СЕРПНІ 1941 р.

У статті проаналізовано вплив ОУН на Новоград-Волинщині в липні – серпні 1941 року. Висвітлено діяльність Городницької, Ярунської, Звягельської районних управ. Простежено організацію на місцях Української допоміжної поліції.

Ключові слова: ОУН, націоналісти, Новоград-Волинщина, похідні групи, окупація, арешти.

Вивчення регіональних аспектів національно-визвольного руху під проводом ОУН продовжує залишатись актуальним завданням для науковців. Разом із тим до цього часу не досліджена її діяльність на Новоград-Волинщині в перші місяці німецько-радянської війни. Окремі аспекти теми частково розглядалися у працях І.Дідуха, В.Жилюк, Ю.Загрівого, В.Ільницького.

Спираючись на архівні та опубліковані матеріали, автор здійснив спробу простежити участь ОУН в організації місцевих органів влади на Новоград-Волинщині в липні – серпні 1941 р.

Після нападу Німеччини на СРСР українські націоналісти приступили до реалізації своїх програмних положень. Однак, для того, аби створити в нових умовах Українську державу, спочатку потрібно було проникнути на землі Наддніпрянщини та ідеологічно й практично їх опанувати.

Загалом було створено шість похідних груп – по три від ОУН(б) та ОУН (м), які, своєю чергою, поділялися за напрямками руху: “Північ”, “Південь”, “Центр”. Вони склалися з малих операційних груп (зазвичай по 7–12 осіб)¹, які, виконуючи функції перекладачів, водіїв, мали просуватися за лінією фронту й до приходу німецької цивільної влади створювати українську адміністрацію як основу майбутньої української державності на всіх українських землях. Передбачалося, що на Житомирщину вирушить похідна група ОУН(б) “Північ”, яку очолював Д.Мирон².

У ніч на 30 червня батальйон “Нахтігаль” увійшов до залишеного Червоною армією Львова й до полудня зайняв стратегічні об’єкти, у тому числі радіостанцію. Того ж дня заступник голови проводу ОУН(б) Я.Стецько скликав у Львові Національні збори та проголосив “Акт про відновлення Української держави”³. Тут, зокрема, зазначалося: “На західних землях України твориться Українська влада, яка підпорядкується Українському Національному Урядові, що створиться в столиці України Києві з волі українського народу”⁴. Гітлерівські спецслужби не зуміли дізнатися про таємні плани ОУН(б), а тому події 30 червня 1941 року стали для них “громом серед ясного неба”⁵.

На Житомирщину першими прибули очільники бандерівської похідної групи “Північ”: Микола Климишин, Василь Кук, Уляна Самчук, Ярослав Старух та інші, які просувалися з Рівного в напрямку Києва й потрапили до Житомира 10 липня. У місті вони перебували до опівдня наступного дня. За цей короткий період бандерівці розпочали укомплектування української міліції та організували обласне управління, першим головою якого став Іван Луцюк, учитель за фахом⁶. Значну активність емісарів похідних груп і місцевих жителів, які вступили до ОУН, відзначають також радянські підпільно-партизанські документи: “Українсько-німецькі націоналісти зайняли всі керівні адміністративні й господарські посади <...> вони випустили багато агітаційної націоналістичної літератури”⁷.

Діючи в складних умовах окупації, похідні групи ОУН провели значну пропагандистську та організаційну роботу. Як наслідок – у Житомирі постала обласна та міська управи, в районах – районна та сільські управи. Уже із серпня працювало 7 районних управлінь: Коростишівське, Попільнянське, Андрушівське, Троянівське, Чуднівське, Мархвелівське, Житомирське⁸. На терені Новоград-Волинщини було створено три районні управи: Ярунську, Городницьку, Звягельську. Останню очолив у серпні 1941 р. Володимир Фрайт (у той час мав псевдо “Батько”). Він же виконував обов’язки провідника Звягельської округи ОУН(б)⁹. До Звягельського районного управління увійшли також М.Шеремет (заступник), П.Тимчук, М.Цьона, М.Бридкевич, Ф.Багинюк, Т.Шурма, Ф.Романчук, О.Олісник, М.Марчишин, М.Войтович, О.Дідух, П.Хома¹⁰. Під керівництвом В.Фрайта почалася серйозна адміністративна й пропагандистська робота. Особливий акцент робився на школярів і вчителів. Саме тому був розроблений план організації в районному центрі гімназії гуманітарного типу та по селах району – десятирічки й семирічки¹¹. Гімназія відкрилась у другій половині серпня¹². Крім того, істотну роль у розвитку шкільництва відіграв обласний відділ народної освіти, який розробив нову систему навчання та плани й програми для неї¹³. Загалом його першочергове завдання полягало в забезпеченні своєчасного початку навчального року в школах області¹⁴.

З приходом бандерівців у Звягелі почала виходити газета “Звягельське слово” (деякі дослідники помилково називають її “Звягельські вісті”) і функціонувати місцеве радіо¹⁵, які об’єднали національно свідому інтелігенцію міста. Приміщення редакції “Звягельського слова” знаходилося на вул. Корецька, 34¹⁶, а газета виходила два рази на тиждень¹⁷. На жаль, не збереглося жодного примірника за 1941 р., а тому ми не можемо оцінити характер тогочасних публікацій. Відомо, що першим редактором була Т.Тоцька, друкарями С.Ільчишин¹⁸, М.Ящук, складальниками Г.Шапран, О.Михайлович, М.Кашук, В.Панасюк, А.Троцький, М.Ринас, репортером М.Іщенко, коректором О.Самохвалова, бухгалтером Я.Левицька, секретарем Г.Римаров¹⁹. Зауважимо, що працівники редакції отримували станом на 1941 р. пристойну платню, зважа-

ючи на низьку ціну за примірник видання – 1 карбованець²⁰. Наприклад, головний складальник Г.Шапран отримував найвищу зарплату – 500 карбованців²¹, тобто 40 райхсмарок (далі – РМ)²².

Іншою сферою діяльності управи була відбудова зруйнованих підприємств. На початку серпня в районі вже працювали усі млини, а в самому Звягелі почав діяти шкіркокомбінат, нафтобаза, масло-, пив-²³ та лісозаводи. До того ж у місті почали відновлювати телефонний і телеграфний зв'язок²⁴.

Дивним для нас залишається те, що с. Плетянка (у документі Переплетінка, зараз не існує. – А.С.) підпорядковувалося Довбишському районному управлінню, хоча знаходилося у декількох кілометрах від Звягеля. Місцевим представником від ОУН(б) був Прокопчук²⁵.

Городницьке районне управління очолював Іван Грунтас, його заступником був Володимир Лопатюк. До його складу входили також Л.Бадівський, П.Хома, Г.Ревука, С.Гнатенко, В.Решетило, Я.Герус, М.Гумек, П.Гайко, В.Герус, І.Гура (або ж Цюра), Войтович, Н.Самошейко²⁶.

Відомі лише два звіти Городницької управи. В одному з них описано організацію української влади на Звягельщині: “В Звягелі нас приділили зорганізувати район у Городниці, як рівно ж і після район у Броницях, Осожі (а третього не пам’ятаю). З Городниці ми відійшли до Брониці. Зараз першого дня ми зорганізували тамошній уряд. Населення дуже прихильно відноситься до нашого Проводу. На другий день о год. 8 веч. мусіли вицофатись з того села тому, що 2 км від села, в котрому ми перебували, знаходилась банда. Як нам сказав чоловік [з] Борового (до котрого ми відійшли з Брониць), що цього дня о 9 год. прибула часть цієї банди, ночувала в тім будинку, з котрого ми перед годиною виїхали. В Боровому життя організоване дуже добре. Провідником цього району був член ОУН... друг, разом з тамошнім священиком проводили і проводять освітну справу добре.

З Борового казав нам ройовий відійти до Рівного, тому щоби не втратити дальших зв’язків. Опустили ми ці підрайони для того, що неможливо було там втриматись зі взгляду на це, що в тамошніх лісах є величезні загони совітських вояків, а німецькі війська там ще не були. Люди казали, що є німці, лише необмундировані. Лише їм дуже дивно було, що ми проголошували незалежність Української Держави. Отже, до Звягеля ми не могли дістатись через те, що там знаходяться банди. Їдемо до Рівного. По прибуттю до Рівного і зголошення нашого прибуття ми ждемо на наказ. Другого дня приходить друг з Проводу і каже людям розійтись [по] до мів[ках] <...>”²⁷.

В іншому звіті від 31 липня 1941 р. повідомлялося про створення районної міліції: “30 липня ми прибули із нашого міста в Городницю. Тут у нас військова комендатура організувала поліцію. Комендант – українець (служив у російській армії в 1905 році). Він був <...> засуджений на 5 років ув’язнення, адже не хотів вступати в колгосп <...> організувавши міліцію, дозволив повісити агітки за Степана Бандеру, в ім’я якого він організував та озброїв міліцію. <...> Міліція несе службу із сторони річки (мається на увазі р. Случ. – А.С.) і в місті. У лісах під Городницею знаходяться партизани. Міліція в день та в ніч бориться, щоб не пустити їх в місто. <...> Бургомістр, призначений ортскомендантом, їздить по селах – робить порядок. <...> Ортскомендант зателефонував також, дав нам пропуск і зброю, щоб організувати в селах міліцію та старостат. 1 серпня ми з’явилися в село Бронниця організувати міліцію. <...> Ми не розділилися, оскільки в місцевості багато лісів і могли піддатися нападу партизан. <...> Організував міліцію Лопатюк Володимир. У міліції було декілька поляків <...> також більшовикам ворожі <...>. Вони <...> в 1918 прийшли з Польщі <...>”²⁸.

Зважаючи на брак інформації, ми не можемо зробити повноцінний висновок про діяльність Городницької управи.

Учасник Похідних груп ОУН(б) “Північ”²⁹ Павло Палюшинський (“Мирон”, “Старий”) у липні очолював Ярунську управу³⁰. З невідомих нам причин близько 22–24 липня перший голова управи покинув Ярунь. На його місце заступив звягельчанин Алексійчук, про що свідчать документи³¹. До Ярунського районного управління увійшли також Микола Марценюк (“Еней”), Степан Кузьмин, Іван Онишкевич і два націоналісти із Холму – “Медвідь” та Василь Кичук³², а культурно-освітнім референтом при управі був бандерівець Терешук³³. С.Кузьмин згадував: “Всюди, куди б ми не приходили, від імені Тимчасової управи, яка повстала у Львові

30 червня 1941 року, проголошували незалежність України, організовували адміністрацію, у першу чергу поліцію і шкільництво”.

Саме в розбудові шкільництва Ярунська управа досягла найбільших результатів, про що зокрема свідчать спогади С.Кузьмина: “У Ярунському районі ми організували вчительський курс з участю 72-х учителів. Інспектором був Микола Марценюк, родом із Сокальщини. Історію України, літературу викладали галичани, решту предметів – місцеві <...> З того курсу ми розвели організаційну мережу на весь район”³⁴.

22 липня Ярунська районна управа повідомляла про відкриття семирічки: “Культурно-освітній відділ районного управління просить довести до відома українську молодь про таке. В Яруні відкривається гімназія (середня школа), навчання в якій буде безкоштовним. Умови прийняття до гімназії такі: до першого класу приймаються ті, хто закінчив 4-й клас початкової або середньої школи; до другого приймаються ті, хто закінчив 5-й клас середньої школи, до третього класу приймаються ті, хто закінчив 7-й клас; до п'ятого приймаються ті, хто закінчив 8-й клас; до шостого приймаються ті, хто закінчив 9-й клас, до сьомого приймаються ті, хто закінчив 10-й клас середньої школи”³⁵. У наказі від 26 липня наголошувалося: “До відома всіх вчителів та осіб, що закінчили 8, 9, 10, класів. Вказані особи повинні з'явитися до 28 цього липня у відділ культурно-освітній (народної освіти) для проходження реєстрації. Вчителі повинні проводити облік дітей шкільного віку; вони подають відомості про придатність шкільного приміщення та про інвентар школи; коли останній розібраний, то повернути через шкільну міліцію. У серпні відбудеться курс для перепідготовки вчителів”³⁶. Очевидно, бажаючих вступити на курси було не достатньо. Тому 28 липня з'явився аналогічний наказ, однак тепер вимагалось, щоб ті, хто бажає вчителювати, прибули до Яруня 5 серпня”³⁷.

Управа, крім того, вимагала від сільрад, аби шкільні приміщення були звільнені від їх тимчасових мешканців³⁸ і відремонтовані до 20 серпня. Кожен учитель був зобов'язаний надіслати списки школярів не пізніше 8 серпня, для обліку шкільництва на терені Ярунщини³⁹. Піклуючись про благополуччя школярів узимку, районна управа повідомила, що з 24 серпня починається збір деревини для опалення приміщень із настанням холодної погоди⁴⁰.

Значна увага приділялася регламентації життя населення в умовах німецької окупації. У першу чергу, вимагалось від кожної сільради ліквідувати наслідки недавніх військових дій. Зокрема, наказувалося негайно поховати тіла загиблих осіб, почати від 26 липня ремонт зруйнованих комунікацій⁴¹. Бажаючі організувати збір деревини, управа 26 липня оголосила, що “всі ліси та розташовані серед них поля, сіножаті і все майно – недоторкана власність Української Самостійної Держави” і заборонила самовільне нищення лісового масиву без відповідного наказу під загрозою “найсуворішої кари воєнного часу”⁴². Своєю чергою, розпорядження від 31 липня і 4 серпня зобов'язували голів сільрад провести перевірку всіх господарств на наявність дров, які потрібно було облікувати⁴³. Наголошувалося на тому, аби могили “українських воїнів, які загинули в 1917–1921 рр., а також українців, розстріляних чи замучених червоною Москвою”, були упорядковані й прикрашені квітами. Попри це вказувалося, щоб “на могилах німецьких вояків, які загинули, не повинно бракувати квітів”⁴⁴.

Згідно з постановою Ярунського районного управління від 18 липня⁴⁵, почалися відбуватися збори населення, на яких повідомлялося про зміну влади та нову організацію громадського управління. Зазвичай порядок зборів був таким: 1) читка “Відозви до українського народу”; 2) вибори членів сільради; 3) створення сільської міліції. У “Відозві до українського народу” зазначалося, що “загальні збори приєднуються до наказу і зобов'язуються допомагати властям ОУН для налагодження порядку на селі”⁴⁶.

Того ж дня місцеву владу організували жителі сіл Хижівка (Хижавка), Юрківщина, Вірівка. 20 липня влада була організована у селах Дідовичі, Груд, Жолобне. 21 липня сільські ради з'явилися у селах Закриниччя, Гірки (Гурки), Майстрова Воля. Наступного дня мешканці с. Карпилівка обрали сільраду; 23 липня були обрані голови сільрад сіл Дуплинки та Колоніє-Красилівка. Загальні збори сіл Великі Молодьків, Курмань відбулися 24 липня, на яких селяни домовилися про формування сільради. Влада у с. Кіровка була організована 31 липня⁴⁷.

Таблиця 1

Утворення сілрад та "Української допоміжної поліції" у селах Ярунської управи

Село	Голова сілради	Заступник голови сілради	Комендант поліції	Чисельність поліцаїв у селі
Хижівка	Й.Шевчук	Ю.Гаврилук	-«»-	19
Юрківщина	О.Лисюк	П.Гаєвець	-«»-	-«»-
Вірівка	О.Панасюк	К.Коробчук	Л.Киричук	10
Дідовичі	Є.Оришук	Т.Мартинюк	С.Пелех	15
Груд	С.Маворок	І.Кучер	-«»-	22
Жолобне	К.Лук'ячук	-«»-	С.Щавінський	10
Закриниччя	Г.Якимчук	А.Смоляр	С.Боровик	-«»-
Майстрова Воля	О.Злобинець	-«»-	П.Деретенко	-«»-
Гірки	С.Мездітук	Д.Захарчук	-«»-	28
Карпилівка	О.Кубай	Ф. Косянчук	В.Чернявський	10
Дуплинки	І.Кравець	Т.Олексійчук	-«»-	13
Колоніє-Красилівка	М.Гордійчук	Ф.Гордійчук	П.Савчук	20
Великий Молодьків	П.Дейнека	Д.Храбан	Я.Скорик	21
Курмань	М.Щудра	П.Ящук	Г.Туоровць	29
Кіровка	М.Лановенко	П.Гончарук	-«»-	5

(Складено автором за: Державним архівом Житомирської області, ф. р-1293, оп. 1, од. зб. 1, 32 арк.)

Таким чином, протягом другої половини липня 1941 р. під керівництвом Ярунського проводу ОУН(б) сформувалися місцеві органи влади в більшості сіл зазначеного терену.

Прихід гітлерівських військ збігся зі збиранням урожаю. У багатьох районах області селяни почали ділити зібраний урожай. Подекуди передові німецькі частини роздавали людям колгоспний інвентар, проте надалі окупанти наказали відновити колгоспні господарства й повернути колгоспне майно⁴⁸.

Забезпечувати посів та збирання урожаю мав земельний відділ обласної управи, який дав розпорядження про розподіл зерна снопами розрахунком 4 кг за трудовдень⁴⁹. Селяни були обуренні збереженням колгоспної системи, про що, зокрема, йшлося у звітах членів бандерівських похідних груп⁵⁰.

Загалом, на наступних засіданнях селяни обговорювали такі питання: облік виходу на роботу, сільськогосподарське майно; ремонт сільськогосподарського реманенту; хід, збір, розподіл урожаю; готовність до посівної; підготовка ґрунту до посіву озимих культур; заборона переходити в інше село, встановлення комендантської години, реєстрація медперсоналу⁵¹. Крім того, районний земельний відділ вимагав, щоб сілради інформували два рази на тиждень про виконані роботи⁵².

Місцеві жителі до діяльності оунівців ставилися прихильно, хоча часто в документах похідних груп йшлося про їхню пасивність, страх, зневіру в можливість побудувати незалежну державу⁵³. Члени похідних груп на колишній підрадянській території зіткнулися з низкою проблем, які не були враховані в їх стратегічних планах. Одна з них – це здеморалізований стан населення⁵⁴.

Очевидно, що провідникам самостійницького руху необхідно було врахувати ту обставину, що з часів завершення Української національної революції й до початку німецько-радянської війни на східноукраїнських землях виросло нове покоління людей, які були прихильні до своєї Батьківщини в цілому, не усвідомлюючи справжнього характеру радянської системи. Та й, напевно, в умовах страхітливої війни населення підрадянських територій більше цікавило, як вижити в ситуації, що склалася, аніж підтримка ефемерних, не зовсім знайомих ідеалів національної боротьби.

Іноді місцеві жителі саме зверталися до членів ОУН за допомогою в налагодженні громадського життя. Наприклад, у липні 1941 р. три мешканці села Серби Ємільчинського району приїздили до Звягеля із проханням надіслати в село людей, які б могли організувати там владу. Два націоналісти, які прибули невдовзі з міста, скликали збори, на яких обрали старосту й старшину волості⁵⁵. Отже, діяльність похідних груп не обмежувалася виборами місцевих органів влади. Вони здійснювали також пропагандистську роботу з метою утвердження у свідомості людей необхідності власне українського будівництва. Звичайно, похідні групи намагалися залучити обраних керівників до членства в ОУН.

30 серпня 1941 р. Житомирська обласна управа видала постанову про створення української допоміжної поліції на території області. Передбачалося також створити посаду інспектора обласної поліції, а в районах – інспекторів районної поліції; уся поліція мала підпорядковуватися голові обласного управління⁵⁶. У поліції запроваджувалася дисципліна, відповідна до військової; у селах на 10 дворів установлювався один вартовий, який підпорядковувався соцькому сільському старості, а також інспектору районної та обласної поліції⁵⁷. У Звягелі українська допоміжна поліція знаходилася в приміщенні колишньої “Дієтичної їдальні”⁵⁸. Як бачимо, за допомогою націоналістів на Новоград-Волинщині було організовано відділи Української допоміжної поліції, які були представлені в більшості селах терену (див. табл. 1).

Поліцейської форми такі відділи не носили, а були обмундировані в червоноармійські шинелі, мали знак на правому рукаві у вигляді трикутника жовто-блакитного кольору з певним номером, який відповідав номеру посвідчення, що й підтверджувало службу в поліції й дозволяло в будь-який час доби перебувати на вулиці з гвинтівкою. Характерно, що посвідчення переоформлювалося щомісяця⁵⁹.

Структура поліції мала такий вигляд: у повітовому або окружному центрі утворювалося бюро поліції, яку очолював місцевий військовий комендант. При ньому розміщувалися головні сили округи (повіту). Повітовому або окружному комендантові підпорядковувалися районні, міські й громадські коменданти, які, у свою чергу, керували загонами поліції того чи іншого міста або сільської громади⁶⁰.

Насамперед поліцаї, зокрема сільські, виконували роль самооборони, захищаючи односельців від нападів розбитих залишків Червоної армії. Разом із цим поліція виконувала роль своєрідних “винищувальних батальйонів”, ліквідуючи залишених організаторів комуністичного підпілля та радянських парашутистів-диверсантів. Українська допоміжна поліція в містах і містечках стежила за правопорядком, дотриманням комендантської години, конфісковувала в населення зброю, охороняла важливі об’єкти, проводила слідчі дії в кримінальних справах. Згідно з жорстокими законами воєнного часу, службовці поліції розстрілювали на місці осіб, спійманих на грабежах, крадіжках. Відомо, що вони займались обов’язковою реєстрацією єврейського населення, стежили за тим, аби воно носило відзнаки із зіркою Давида й безкоштовно працювало на громадських роботах⁶¹.

У зв’язку з утворенням указаних підрозділів комендант поліції Звягельської міської управи Мого оголосив про набір осіб віком від 18 до 40 років⁶². Передбачалася така платня: одружені поліцаї отримували на день 1,70 РМ, неодружені – 1 РМ (тобто перші одержували в місяць близько 52 РМ = 650 крб, а другі – близько 30 РМ = 375 крб), а також безкоштовне харчування. Зазначалося, що ті, які вступають у поліцію, перебуватимуть на державному утриманні⁶³. Окрім того, особи, які працювали в охоронній поліції (шуцманшафт, “шума”), отримували, незважаючи на сімейний стан, 480 крб, тобто 38,4 РМ⁶⁴. Таким чином, винятково з економічних обставин, аби утримати сім’ю в умовах окупації, вигідніше було обрати шлях збройного співробітництва з окупантами в Українській допоміжній поліції, ніж в охоронних

підрозділах вермахту. Тому не дивно, що чисельність українських поліцаїв у селах Ярунської управи була досить висока в перші місяці німецько-радянської війни (див. табл. 1).

Коли ж стало очевидно, що ОУН(б) не відмовиться від проголошеної незалежності, німецькі військові чиновники зробили спробу сформувати місцеві органи української адміністрації без участі бандерівців, як політично заангажованих осіб⁶⁵. На це почали вказувати у своїх звітах члени похідних груп. Так, у звіті за 27 липня керівництво Північної похідної групи зазначало: “<...> Відношення німців є абсолютно вороже проти того, щоби на теренах східних і осередніх діяли в якийсь спосіб члени організації. Це виявляється і в тому, що вони відразу шукають контакту з місцевими і стараються, даючи їм інструкції, як вести поодинокі діла управління і інспірують їх у тому напрямі, щоби усувати назначених спочатку наших людей <...> коли в перших моментах можна виписувати на брамах, що їх строять для привітання німців наші, не місцеві люди, усе, що нам захочеться, приміром: “Хай живе організація ОУН, Степан Бандера, Самостійна Україна” і т. п., то відтак забороняють писати навіть “Вільна Україна”, а кажуть писати “Звільнена”. Про організацію або Степана Бандеру не вільно писати нічого”⁶⁶.

5 серпня 1941 р. командування 17-ї армії видало наказ про затримання всіх “українських політичних агітаторів”, а особливо “мандрівних пропагандистів” з “Групи Бандери”. Відповідно до наказу, членів похідних груп ОУН(б) на схід від Збруча мали затримувати й передавати військовій розвідці для майбутньої відправки в Галичину⁶⁷. Описуючи ці арешти, учасник підпілля ОУН(б) у Звягелі Микола Мартинюк згадував: “Здається, під кінець липня чи на початку серпня 1941 р. німецька влада провела у Звягелі масові арешти. Причин цих арештів треба шукати передусім у тому, що до цього міста прибуло декілька сотень членів Похідних Груп, і це впало німцям у вічі. <...> Наші люди старалися якось врости в терен, але це їм не вдавалось. <...> Бажаючи якось формально влаштуватись у Звягелі, делегація членів Похідних Груп зголосилася у військового коменданта міста та запропонувала зорганізувати уряд для терену Звягельської округи. Комендант погодився на те і сказав, щоби наступного дня о восьмій годині ранку всі вони прибули до нього на нараду. Коли вони появились в комендатурі, їх оточила військова жандармерія і заявила, що вони заарештовані і будуть відправлені в Західну Україну <...>.

Того ж самого дня німецька фельджандармерія (чи гестапо) заарештувало членів міліції під закидом, що нібито хтось спробував украсти рушницю зі станиці. Заарештовано тоді також коменданта станиці Клиновича (місцевий), Войтовича і ще двох членів Похідних Груп. Всіх їх планували розстріляти разом із кількома сотнями жидів. Всіх їх привели на призначене місце і розпочали розстрілювання <...>. З того часу почалися в Звягелі нагінки на “западників-бандерівців”⁶⁸.

Члени Ярунського районного управління С.Кузьмин і М.Мартинюк були арештовані й запроторені до Звягельської в'язниці, проте через деякий час їм вдалося вийти на волю⁶⁹. С.Кузьмин описував це так: “<...> Мене і декількох товаришів арештували. Але начальник в'язниці був “наш чоловік”. Провідати нас прийшов Іван Климів – Легенда. Він організував опікунство над нами. На другий день мені повідомляють, що маю передачу. Її принесла наречена начальника в'язниці, а через тиждень з його допомогою нас звільнили”⁷⁰.

Мельниківський провід ОУН був представлений сотнею І.Галеми – “Північна похідна колона”⁷¹, центром дислокації якої був Звягель⁷². Згодом місцеві охоронні підрозділи групи армій “Південь” стали позначатися криптонімом “гіва” (Hiwa, від Hilfswachmannschaft – допоміжна охорона. – А.С.)⁷³.

Отже, з початку німецької окупації на Новоград-Волинщині за допомогою похідних груп ОУН(б) утворилися три районні управління: Звягельське, Ярунське, Городницьке. У діяльності бандерівських емісарів на Новоград-Волинщині протягом липня – серпня 1941 р. можна виділити п'ять головних напрямів: формування організаційних структур, розбудова українських місцевих органів влади, регламентація життя в умовах окупації, відродження шкільництва, створення підрозділів Української допоміжної поліції (Народної міліції). Крім того, у Звягелі мельниківський провід ОУН був представлений військовим формуванням. Це дозволило учасникам похідних груп, переважно вихідцям із Західної України, заручитися підтримкою частини місцевого населення, яке залучалося до адміністративної та громадської роботи.

Проте відносно вільна діяльність адміністративних структур на Новоград-Волинщині протривала неповних 20 днів і була безжально розчавлена німецьким окупаційним режимом.

1. Головка М. Суспільно-політичні організації та рухи України в період Другої світової війни. 1939–1945 рр. : монографія / М. Головка. – К. : Олан, 2004. – С. 405.
2. Україна у Другій світовій війні: погляд з XXI ст. : Історичні нариси : у 2 кн. Кн. 2 / [редкол.: В. Смолій, Г. Боряк та ін.]. – К. : Ін-т історії України НАН України ; Наук. думка, 2011. – С. 396.
3. Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія : Фаховий висновок робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА / [ред. О. Бей]. – К. : Наук. думка, 2005. – С. 9.
4. Русначенко А. Народ збурений: Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії у 1940–50-х роках / А. Русначенко. – К. : Пульсари, 2002. – С. 16.
5. Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія : Історичні нариси / [ред. В. Дзьобак, С. Кульчицький, І. Ільющин та ін.]. – К. : Наук. думка, 2005. – С. 84.
6. Українське державотворення. Акт 30 червня 1941 : збірник документів / [за заг. ред. Я. Дашкевича, В. Кука]. – Львів ; К. : Піраміда, 2001. – С. XVII; Сергійчук В. Український здвиг : Волинь. 1939–1955 рр. / В. Сергійчук. – К. : Укр. видавнича спілка, 2005. – С. 80.
7. Цит. за: Ковальчук І. Нарис історії діяльності ОУН під проводом А. Мельника на Житомирщині у другій половині 1941 року / І. Ковальчук, С. Стельникович. – Житомир : Рута, 2011. – С. 27.
8. Перемога (Житомир). – 1941. – 9 жовт.
9. Мороз В. Володимир Фрайт – “Владан”, “Жар”, “Карб” / В. Мороз // Шлях перемоги. – 2009. – 29 квіт. – № 17 (2862). – С. 7.
10. Державний архів Житомирської області (Держархів Житомирської обл.), ф. р-1151, оп. 1, од. зб. 2, арк. 34.
11. Ільницький В. Володимир Фрайт – провідник Дрогобицького окружного проводу ОУН / В. Ільницький // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”: Історичні науки / [редкол. І. Пасічник, В. Трофимович та ін.]. – Острог : Острозька академія, 2010. – Вип. 16. – С. 180.
12. Українське слово (Житомир). – 1941. – 21 серп.
13. Жилюк В. Діяльність ОУН та УПА на Житомирщині 1941–1955 рр. : монографія / В. Жилюк. – Рівне : Волинські береги, 2008. – С. 49.
14. Українське слово (Житомир). – 1941. – 14 серп.
15. Загрівий Ю. Так гартувалася перемога / Ю. Загрівий // Лесин Край (Новоград-Волинський). – 1994. – Вип. 73. – 21 верес. – С. 2.
16. Центральний державний архів громадських об’єднань України (ЦДАГО України), ф. 105, оп. 1, спр. 37, арк. 5.
17. Там само, арк. 9.
18. Держархів Житомирської обл., ф. р-1162, оп. 1, од. зб. 1, арк. 42.
19. Там само, од. зб. 2, арк. 61.
20. ЦДАГО України, ф. 105, оп. 1, спр. 37, арк. 5.
21. Держархів Житомирської обл., ф. р-1162, оп. 1, од. зб. 2, арк. 61.
22. Співвідношення райхсмарки до карбованця було встановлено окупаційною владою на рівні 1 РМ = 12,5 крб. (див.: Дерейко І. Місцеві формування німецької армії та поліції у райхскомісаріаті “Україна” (1941–1944 роки) / І. Дерейко. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2012. – С. 49).
23. Держархів Житомирської обл., ф. р-1151, оп. 1, од. зб. 2, арк. 27.
24. Там само, ф. п-1376, оп. 1, од. зб. 1а, арк. 5.
25. Там само, ф. р-1151, оп. 1, од. зб. 13, арк. 23.
26. Там само, од. зб. 2, арк. 12.
27. Звіт одного з похідних роїв про організацію української влади на Звягельщині / В. Сергійчук // Український здвиг : Волинь. 1939–1955 рр. / В. Сергійчук. – К. : Укр. видавнича спілка, 2005. – С. 77–78.
28. Держархів Житомирської обл., ф. р-1151, оп. 1, од. зб. 2, арк. 81.
29. Краєзнавець В. Дідух помилково вказував, що Ярунську управу сформували члени похідної групи ОУН(м), яка також вирушила на Житомирщину в другій половині 1941 р. (Дідух В. Ярунщина з середини 16 до середини 20 ст. / В. Дідух. – Тернопіль : Медобори, 2011. – С. 134.)
30. Сокальщина : Книга пам’яті України 1914–1990 / [редкол.: І. Бережницький, О. Солодяк та ін.]. – Львів : Край, 2010. – С. 171.
31. Держархів Житомирської обл., ф. р-1297, оп. 1, од. зб. 1, арк. 10.
32. Там само, ф. р-1151, оп. 1, од. зб. 2, арк. 14.

33. Там само, ф. р-1297, оп. 1, од. зб. 1, арк. 10.
34. Кузьмин С. Моє життя та боротьба : Розповідь-спогад автора [Електронний ресурс] / С. Кузьмин. – Режим доступу : http://novaskvaryava.hmarka.net/Book_stepan_kyzmun.html.
35. Держархів Житомирської обл., ф. р-1297, оп. 1, од. зб. 1, арк. 27.
36. Там само, од. зб. 2, арк. 1.
37. Там само, ф. р-1297, оп. 1, од. зб. 1, арк. 10.
38. Там само, од. зб. 1, арк. 24.
39. Там само, арк. 16.
40. Там само, ф. р-1294, оп. 1, од. зб. 3, арк. 33.
41. Там само, ф. р-1297, оп. 1, од. зб. 1, арк. 3, 9.
42. Там само, ф. р-1294, оп. 1, од. зб. 2, арк. 10.
43. Там само, ф. р-1297, оп. 1, од. зб. 1, арк. 12, 17.
44. Там само, ф. р-1294, оп. 1, од. зб. 2, арк. 5.
45. Там само, ф. р-1293, оп. 1, од. зб. 1, арк. 17.
46. Там само, арк. 14.
47. Там само, арк. 2, 9, 10, 12, 14–19, 21–23, 28, 31 тазв.
48. Там само, ф. р-1151, оп. 1, од. зб. 2, арк. 37зв.
49. Жилюк В. Указ. праця. – С. 48.
50. Держархів Житомирської обл., ф. р-1151, оп. 1, од. зб. 2, арк. 55.
51. Там само, ф. р-1293, оп. 1, од. зб. 1, арк. 1, 5, 6, 8, 32 тазв.
52. Там само, ф. р-1294, оп. 1, од. зб. 2, арк. 19.
53. Українське державотворення. Акт 30 червня 1941 : збірник документів // [за заг. ред. Я. Дашкевича, В. Кука]. – Львів ; К. : Піраміда, 2001. – С. 223.
54. Русначенко А. Указ. праця. – С. 25.
55. Жилюк В. Указ. праця. – С. 38.
56. Українське слово (Житомир). – 1941. – 7 серп.
57. Держархів Житомирської обл., ф. п-1376, оп. 1, од. зб. 1а, арк. 4.
58. Загривий Ю. Указ. праця. – С. 2.
59. Сергійчук В. ОУН–УПА в роки війни : Нові документи і матеріали / В. Сергійчук. – К. : Дніпро, 1996. – С. 20.
60. Патриляк І. Військова діяльність ОУН(Б) у 1940–1942 роках / І. Патриляк. – К. : Інститут історії України НАН України, 2004. – С. 230.
61. Там само. – С. 232.
62. Держархів Житомирської обл., ф. р-1440, оп. 1, од. зб. 1, арк. 169.
63. Там само, арк. 98.
64. Там само, ф. р-1162, оп. 1, од. зб. 2, арк. 17.
65. Патриляк І. “Встань і борись! Слухай і вір...”: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.) : монографія / І. Патриляк ; Центр досліджень визвольного руху. – Львів : Часопис, 2012. – С. 133.
66. Відновлення української держави в 1941 році : Нові документи й матеріали / [упоряд. В. Сергійчук]. – К. : Укр. видавничча спілка, 2001. – С. 132–133.
67. ОУН в 1941 році : Документи : у 2 ч. Ч. 2 / [упоряд. О. Веселова, О. Лисенко, І. Патриляк, В. Сергійчук ; відп. ред. С. Кульчицький]. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2006. – С. 423.
68. Мартинюк М. Спогади з підпілля / М. Мартинюк. – Лондон : УВС, 2000. – С. 13–14.
69. Дідух В. Указ. праця. – С. 134.
70. Кузьмин С. Моє життя та боротьба : Розповідь-спогад автора [Електронний ресурс] / С. Кузьмин. – Режим доступу : http://novaskvaryava.hmarka.net/Book_stepan_kyzmun.html.
71. Житомирщина : Історичний нарис : навч. посіб. / [А. Войтенко, О. Івашенко, О. Кузьмін та ін.]. – Житомир : Полісся, 2003. – С. 173.
72. Кузьмин С. Моє життя та боротьба : Розповідь-спогад автора [Електронний ресурс] / С. Кузьмин. – Режим доступу : http://novaskvaryava.hmarka.net/Book_stepan_kyzmun.html.
73. Дерейко І. Указ. праця. – С. 30.

В статтє проанализировано влияние ОУН на Новоград-Волыниціне в июле – августе 1941 года. Освещена деятельность Городницкой, Ярунської, Звягельської районных управ. Прослежена организация на местах Украинской вспомогательной полиции.

Ключевые слова: ОУН, націоналісти, Новоград-Волинщина, походные группы, оккупация, аресты.

The article explains the extension of OUN influence in the Novograd-Volynskij region in the July – August 1941. The activity of Gorodnitskiy, Yarunskiy, Zvyagelskiy regions administration are analyzed. Organization the local Ukrainian auxiliary police is retraced.

Keywords: OUN, nationalists, the Novograd-Volynskij region, the marching groups (troops), occupation, arrests.

УДК 94 (477.8)

Олена ГАЙДУКЕВИЧ

АНДРІЙ П'ЯСЕЦЬКИЙ – МІНІСТР ЛІСІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

У статті указано, що одним із сотні тисяч національних героїв, які загинули в боротьбі за незалежність України та збереження природних багатств краю, був молодий науковець, інженер-лісівник Андрій П'ясецький. Аналізуються основні віхи біографії патріота, його наукові здобутки. Показано боротьбу вченого-лісівника за цінні природні насадження Львівщини та обставини його розстрілу гітлерівцями.

Ключові слова: патріоти України, військові організації, “Пласт”, “ОУН”, природні багатства краю.

Українська повстанська армія – яскрава й трагічна сторінка історії боротьби нашого народу за незалежність і самостійність української держави. Очевидно, що витоки цієї боротьби слід шукати в глибині віків, коли після розпаду Київської Русі наші землі на тисячоліття стали здобиччю різноманітних загарбників-чужоземців і в народних масах зародилася незгасна іскра спротиву та боротьби за національну ідею. З плином часу, уже в ХХ ст., цей дух свободи вилився у формування на теренах Галичини різноманітних громадсько-політичних, духовно-культурних, спортивних та військових організацій (“Просвіта”, “Пласт”, УСС, УГА, УВО, ОУН, УПА). Сотні тисяч героїв, синів України – членів таких організацій – віддали своє життя за незалежність і свободу рідної землі.

Одним із таких національних патріотів, що ціною свого життя зробив вагомий внесок у справу боротьби за самостійність української держави, її розбудову та збереження природних багатств краю, був відомий громадський діяч, молодий талановитий науковець, інженер-лісівник Андрій П'ясецький.

Згідно з дослідженнями львівських науковців-лісівників О.І.Фурдичка й В.Д.Бондаренка, народився майбутній герой 27 серпня 1909 р. у с. Реклинець на Львівщині в родині Софії та Левка П'ясецьких¹. Під час навчання у Львівській гімназії вступив до молодіжної організації “Пласт”, що ставила за мету виховувати здорових, національно свідомих молодих людей. Пластуни організовувалися в курені й влаштовували мандрівки, займалися спортом, створювали власні економічні організації. Андрій П'ясецький, який з дитинства любив ліс, вибрав у “Пласті” курінь “Лісові Чорти”, де того часу вже були його брати – рідний Юрій та двоюрідний Петро. Будучи короткозорим від народження, юнак намагався постійно брати участь у пластунських мандрівках, жити серед лісу в літніх таборах, ночувати в лісових наметах, самовдосконалюватись. Походи пластунів складали до 30–40 км за день, однак Андрій при цьому вів природничий щоденник, збирав гербарій рослин та колекції комах.

Після закінчення гімназії 1927 року Андрій став студентом рільничо-лісового факультету Львівської політехніки, який закінчив 1933 р., одержавши диплом інженера-лісівника. Цього ж року став членом ОУН.